

**А. Фокіна,**

аспірантка Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого  
ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»;  
завідувач сектору організаційного забезпечення діяльності Державного секретаря  
Міністерства Секретаріату Державного секретаря Міністерства юстиції України

## ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

**Актуальність проблеми** юридичних гарантій політичних прав і свобод залишається важливою в Україні. Ця проблема стосується прав і свобод, які пов'язані з соціально-політичною діяльністю і участю громадян у процесі прийняття рішень, формуванні влади і впливу на політичні події. Забезпечення прав і свобод громадян є фундаментальним елементом демократії. Це стосується таких прав, як свобода слова, свобода зібрань і об'єднань, право на участь у виборах тощо. Демократичні суспільства визнають важливість цих гарантій для забезпечення рівноправ'я і участі громадян у владних процесах.

У багатьох країнах існує загроза авторитарних режимів, які можуть обмежувати політичні права і свободи громадян. Забезпечення юридичних гарантій стає способом захисту від порушень прав людини і руйнівного впливу авторитаризму. У світі, де інформація швидко поширюється і обмін даними стає все більш глобальним, важливо забезпечити гарантії конфіденційності та безпеки політичних процесів і комунікацій. Багато країн визнають важливість дотримання міжнародних стандартів щодо прав людини загалом і політичних прав зокрема. Вони зобов'язані забезпечувати гарантії, що відповідають цим стандартам, і це є важливим аспектом їх міжнародних зобов'язань. Суспільні зміни і розвиток технологій

можуть викликати нові виклики для забезпечення політичних прав і свобод. Наприклад, обмеження свободи інтернету або маніпуляція інформацією можуть впливати на здатність громадян виражати свої погляди і отримувати об'єктивну інформацію.

Отже, проблема юридичних гарантій політичних прав і свобод залишається актуальною і потребує постійного вивчення, обговорення і заходів для її вирішення. Особливо у сьогоднішніх умовах в Україні, де активно обговорюється питання електронного голосування на чергових парламентських виборах та майбутніх президентських виборах в умовах дії правового режиму воєнного стану на всій території України.

**Метою** даної статті визначено: 1) аналіз підходів до розуміння понять «гарантії прав людини і громадянина», «юридичні гарантії прав громадян» у вітчизняній літературі; 2) характеристика класифікацій гарантій прав і свобод громадян; 3) дослідження юридичних гарантій прав і свобод громадян, в тому числі і політичних прав.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Гарантії прав і свобод людини і громадянина, в тому числі і політичних прав громадян, були предметом досліджень таких науковців, як С. І. Афанасенка, О. А. Баранова, С. К. Бостана, В. В. Головаченка, С. Д. Гусарєва, Б. І. Жилиєва,



Т. М. Заворотченко, О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, В. Ф. Погорілка, П. М. Рабіновича, М. І. Сірого, Л. В. Терещенко, О. Ю. Тодики, Ю. М. Тодики та інші. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина серед вчених вивчали, зокрема, Є. В. Білозьоров, І. Г. Близнюков, І. Л. Бородін, Л. Д. Воеводін, Н. М. Корнієнко-Зенкова, Я. А. Малихіна, Ю. Ю. Пайда, П. Л. Слободянюк, Є. П. Тептюк, І. С. Чиж та інші. Ґрунтовно юридичні гарантії прав людини було досліджено В. В. Новіцьким у своїй дисертаційній роботі: «Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз». Разом з тим, юридичні гарантії саме політичних прав громадян України потребують додаткового вивчення та актуалізації в умовах утвердження України як демократичної, соціальної та правової держави.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Права людини не є абстрактними концепціями, а мають конкретну силу і значення тільки тоді, коли держава забезпечує їхню реалізацію та захист. Цей підхід підкреслює важливість взаємодії між правами та обов'язками. Гарантії можуть включати індивідуальні акти, систему органів судової влади, систему правопорядку і механізми звернення за допомогою. Конституційні права не мають бути лише декларативними, тобто без ефективного механізму їхнього забезпечення. Держава має не просто визнавати права громадян, але й створювати умови для їхнього вільного і безперешкодного використання. Важливим насамперед є дотримання правових норм і створення умов для захисту прав і свобод кожного громадянина.

Розглядаючи принципи конституційного статусу особи і громадянина, Р. Я. Демків зазначає про принцип гарантованості прав і свобод, який «полягає в тому, що держава не тільки проголошує ті чи інші права, свободи та встановлює обов'язки,

вона повинна гарантувати можливість реалізації проголошених прав і свобод та розробити механізм примусу для виконання громадянами своїх обов'язків» [1, с. 103-104]. На мою думку, проголошення прав та свобод без їх гарантування та забезпечення можливості їх реалізації є малоефективним. Обов'язок держави – це забезпечення громадянам можливості користуватись своїми конституційними правами через надання гарантій, які відповідають цим правам. Так, до прикладу, держава повинна забезпечити доступ до правосуддя, щоб громадяни мали можливість відстоювати свої порушені політичні права у судовому порядку.

Варто зауважити, що у чинному законодавстві України відсутні такі дефініції, як «гарантії прав людини», «юридичні гарантії прав», тому в даній статті пропоную розглянути уже установлені у юридичній літературі підходи до зазначених понять та їх класифікації. У своїй роботі Я. А. Малихіна робить висновок, що для всіх окреслених нею дефініцій «спільним є те, що гарантіями є: 1) умови, за яких всебічно реалізуються права і свободи особи; 2) система засобів, за допомогою яких забезпечується охорона прав і свобод особи» [2, с. 134]. Під гарантіями прав і свобод особи С. П. Коталейчук пропонує розуміти, «юридичні засоби забезпечення повного, неухильного і безперешкодного здійснення кожним своїх прав і свобод, охорони прав і свобод від можливих протиправних посягань і їх захисту від будь-яких незаконних порушень». Крім того, автор зазначає, що «головними передумовами, які забезпечують реальну можливість ефективного здійснення, охорони та захисту прав і свобод особи, є демократична правова соціальна держава та вільне громадянське суспільство» [3, с. 307].

У своєму дисертаційному дослідженні «Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий ана-



ліз» В. В. Новіцький зазначає, що розуміння понять «гарантії» загалом та «юридичні гарантії» зокрема можна узагальнити в таких синонімічних словосполученнях: забезпечення чого-небудь; певне зобов'язання однієї сторони правовідносин перед іншою стороною цих же правовідносин; засіб (інструмент) охорони, захисту від протиправного посягання та відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадянина. Досліджуючи поняття гарантії, застосовуючи такий понятійно-категоріальний апарат, як охорона та захист прав, свобод, законних інтересів громадян, ми підходимо до розуміння внутрішньої природи цієї правової категорії. Адже охорона та захист є основоположним завданням юридичних гарантії у праві [4, с. 78].

Досліджуючи питання класифікації гарантії прав і свобод особи, С. П. Коталейчук за практичним спрямуванням розрізняє: загальні гарантії (економічні, політичні, організаційні) та спеціальні гарантії (юридичні гарантії) [4, с. 307-308]. Дотичну позицію, до наведеної вище, висловлюють багато науковців, серед яких можна зазначити П. М. Рабіновича, В. Ф. Погорілка, К. Г. Волинку, Я. О. Малихіну та інші.

До прикладу, І. Б. Жиляєва та О. А. Баранова розрізняють 4 види гарантії: економічні, політичні, ідеологічні і юридичні. При цьому, під гарантіями забезпечення прав і свобод розуміють умови та нормативно-правові засоби забезпечення законності, засоби, що сприяють їх охороні, захисту та відновленню порушених прав [5, с. 206-207].

Я. О. Малихіна слушно зазначає, що одна з вирішальних переваг демократії у цілому, усіх її елементів, прав та свобод міститься у реальності гарантії. З приводу прав і свобод зазначає, що реальність означає таке їх становище, коли кожний громадянин не тільки по закону, але й фактично наділений цими правами та

свободами, може по своїй волі як у суспільних, так і в особистих інтересах користуватися та розпоряджатися наявними у нього можливостями, захищати їх від порушень та вимагати від компетентних органів відновлення цих прав. Автор стверджує, що в окресленій нею системі гарантії, важливе місце займають юридичні гарантії. При цьому, вважає, що до структури юридичних гарантії варто віднести: юридичні акти (закони, підзаконні та інші нормативні акти, які містять норми про права і свободи людини), організаційно-правову діяльність суб'єктів права, спеціальні гарантуючі методи впливу на суспільні відносини (правотворчі, правореалізуючі та контрольно-наглядові процеси, спрямовані на забезпечення прав і свобод людини) [2, с. 135].

Юридичні гарантії прав людини і громадянина у юридичній літературі (В. Ф. Погорілко, В. В. Головченко, М. І. Сірий) розглядають у багатьох аспектах, а саме: а) юридичні гарантії – це норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, який має сприяти реалізації законів; б) юридичні гарантії – це специфічний правовий засіб забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини та громадянина; в) Конституція України створює широку юридичну основу для активізації діяльності по забезпеченню юридичних гарантії прав людини та громадянина; г) Конституція України є гарантом прав громадянина, оскільки вона гарантує кожній людині широке коло політичних, соціальних та економічних прав і свобод, тобто до юридичних гарантії прав та свобод людини і громадянина належать норми-принципи Конституції України та інших законів, які містять гарантії або є гарантіями; г) до юридичних гарантії слід відносити також юридичні обов'язки та юридичну відповідальність [6, с. 39-41].



Досліджуючи питання юридичних гарантій як елементу захисту прав людини, Ю. Ю. Пайда дійшов висновку, що «юридичні гарантії прав людини є складовою частиною механізму захисту прав людини як у системі національного, так і у системі міжнародного захисту прав людини». Автор обґрунтовує зазначене твердження тим фактом, «що саме юридичні гарантії прав людини встановлюються на державному і наддержавному рівні і їх дотримання є загальнообов'язковим для всіх учасників суспільних відносин» [7, с. 54].

Юридичні гарантії відіграють ключову роль у забезпеченні політичних прав і свобод громадян, а також у збереженні законності та правопорядку у суспільстві. Ці гарантії включають в себе право на судовий захист, право на відповідну юридичну допомогу, та інші законодавчо закріплені механізми, які дозволяють особам захищати свої права. Важливо відзначити, що юридичні гарантії також спрямовані на забезпечення інтересів не лише окремої особи, але й суспільства та держави в цілому. Вони сприяють стабільності, законності і розвитку правової системи, що є важливими складовими будь-якої демократичної та правової держави.

Особливе місце у системі гарантій, відзначає Н.М. Корнієнко-Зенкова, займають юридичні гарантії, завдяки яким забезпечуються різні стадії процесу здійснення, охорони та захисту прав і свобод громадян. Відтак, уся система гарантій прав громадян зрештою реалізується виключно через юридичні гарантії, норми правостановлювального характеру, які безпосередньо забезпечують реальний правовий статус особистості. Автор робить наступний висновок: «Найважливішою юридичною гарантією конституційних прав і свобод людини є належне здійснення визначених законом обов'язків, що відповідають цим правам, усіма без винятку фізичними та юридичними особами, а осо-

бливо органами публічної влади, посадовими і службовими особами цих органів, дотримання режиму законності в їх діяльності. Разом з тим, не сам по собі обов'язок, кореспондуючий праву людини, є гарантією цього права, а його належне виконання зобов'язаним суб'єктом, яке забезпечується системою юридичних та інших гарантій. Вказані гарантії, таким чином, забезпечують право людини опосередковано, своєю дією на обов'язок [8, с. 112, 127].

Як стверджують І. Л. Бородін та І. Г. Близнюков, «головною особливістю юридичних гарантій є те, що вони знаходять своє вираження у чинному законодавстві у вигляді спеціальних засобів та способів для забезпечення прав та виконання обов'язків усіма громадянами країни». Водночас автори слушно зазначають, що «визнання, закріплення на практиці та реалізація прав та свобод людини і громадянина є критерієм для визнання держави як соціальної, правової та демократичної» [9, с. 37].

У літературі юридичні гарантії також поділяють на: нормативні (норми матеріального і процесуального права), процесуальні (статті 55 – 64 Конституції України), організаційні (система органів державної влади, які пов'язані з забезпеченням реалізації прав людини) [10, с. 182]. Варто звернути увагу, що автори зазначають класифікацію гарантій без вказівки на критерій, за яким вони розмежували юридичні гарантії. Разом з тим, О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко [11], зазначені вище гарантії в цілому виділяють, застосувавши критерій «За характером».

Одним із різновидів юридичних гарантій, на думку Є. В. Білозьорова, є гарантія судового захисту прав і свобод людини та громадянина [12, с. 28], яка відображена в статті 55 Конституції України. Громадяни України можуть звернутись до суду для захисту порушених політичних прав і свобод. Так, С. І. Афанасенко вка-



зує, що «особлива увага в механізмі організаційно-правових гарантій приділяється судовому і позасудовому захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Кожен має право звернутися за захистом своїх прав і свобод до позасудових суб'єктів, уповноважених захищати конституційні права і свободи людини і громадянина» [13, с. 5].

На думку Н. М. Пархоменко, Конституція України містить різні юридичні засоби, що гарантують реалізацію прав і свобод громадян. Наприклад, Президент України є гарантом прав та свобод відповідно до Конституції України, Уповноважений з прав людини Верховної Ради України тощо. Тобто, діяльність органів державної влади є одним із засобів забезпечення реалізації прав і свобод громадян. Крім того, до юридичних гарантій автор відносить право на отримання юридичної допомоги [14, с. 135].

Отже, як слушно пише Л. В. Терещенко, до юридичних гарантій належать: 1) право кожної людини на судовий захист; 2) право кожної людини на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої їй незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю зазначених органів і їх посадових і службових осіб; 3) право кожної людини і громадянина знати свої права і обов'язки; 4) право кожної людини на правову допомогу; 5) право кожної людини не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; 6) право кожної людини на відмову давати свідчення чи пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів; 7) право кожної людини на презумпцію невинуватості [15, с. 13-14].

Грунтовні дослідження політичних прав і свобод громадян України провела Т. М. Заворотченко, в тому числі щодо питання гарантій реалізації конституційних прав і свобод людини й громадянина. Політичні

права і свободи та їх гарантії, як вказує Т. М. Заворотченко, є обов'язковими елементами правової держави. Їх гарантованість прямо залежить від демократичності організації та діяльності політичної влади. Демократична держава є політичною організацією, яка має джерелом своєї політичної влади волю народу. На думку автора, головним способом захисту прав і свобод, включно з політичними правами, є їх захист державою. Нарівні з державою забезпечувати гарантії реалізації політичних прав і свобод повинні всі державні органи влади та органи місцевого самоврядування України. Вони зобов'язані забезпечувати політичні права і свободи громадянина в межах своїх повноважень властивими їм способами, методами і засобами на всій території України. <...> Юридичні й організаційні гарантії, покликані безпосередньо забезпечувати здійснення і охорону суб'єктивних прав і свобод, в тому числі і політичних [16, с. 97-98].

**Висновки.** Гарантії є важливим засобом захисту прав і свобод людини і громадянина, які у вітчизняній літературі, розуміють як систему норм, принципів та вимог, що покликані забезпечити дотримання прав, свобод та інтересів кожного. За практичним спрямуванням гарантії поділяють на загальні та спеціальні. У свою чергу, за сферами суспільних відносин до загальних гарантій належать економічні, політичні, організаційні, а під спеціальними гарантіями розуміють юридичні гарантії, які закріплені як у Конституції України, так і у нормативно-правових актах.

Отже, юридичні гарантії політичних прав громадян – це сукупність спеціальних правових норм, механізмів та процедур, які забезпечують реалізацію, охорону та захист політичних прав громадян, а також попередження та відновлення порушених політичних прав громадян.

До юридичних гарантій політичних прав громадянина слід віднести, серед



іншого, норми та принципи Конституції України та чинного законодавства України, які містять гарантії або є гарантіями, а також юридичні обов'язки та юридичну відповідальність.

Основними юридичними гарантіями політичних прав громадян є: 1) право отримання інформації про зміст прав та обов'язків; 2) право на правову допомогу; 3) принцип презумпції невинуватості особи; 4) право на оскарження у суді дій та рішень органів державної влади; 5) можливість обмеження конституційних прав і свобод; 6) право на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями посадовців або органів державної влади.

Головною інституційною юридичною гарантією політичних прав громадян виступає, на мій погляд, стаття 55 Конституції України, яка декларує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом, що включає в себе: 1) право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; 2) право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; 3) право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом; 4) право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; 5) право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [17].

Таким чином, політичні партії або професійні спілки у судовому порядку можуть оскаржити незаконні рішення чи дії осіб або органів державної влади

щодо них особисто або в інтересах національної безпеки чи захисту прав і свобод інших осіб. Більш того, заборонити діяльність об'єднань громадян можна лише в судовому порядку (ч. 4 ст. 37 Конституції України). Звернутись до суду громадянин може і у випадку порушення його права на рівний доступ до державної служби або служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України), або у разі ненаданні органом державної влади, органом місцевого самоврядування відповіді на звернення відповідно до вимог Закону України «Про звернення громадян», право на яке гарантовано кожному (ст. 40 Конституції України). Також, у судовому порядку можуть бути встановлені обмеження щодо реалізації права збиратися мирно, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39 Конституції України).

*У статті висвітлюються різні позиції науковців щодо розуміння гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина, їх класифікація, в тому числі і аналіз юридичних гарантій політичних прав громадян України.*

*Мета роботи полягає у загальному огляді теоретичних підходів до розуміння гарантій прав людини і громадянина у вітчизняній літературі; дослідженні юридичних гарантій як різновиду гарантій прав людини і громадянина; аналізі юридичних гарантій політичних прав громадян.*

*Науковою новизною даної статті є дослідження теоретичних підходів до розуміння юридичних гарантій політичних прав громадян.*

*Методологію дослідження складає: формально-логічний метод, який полягає у розгляді категорій гарантій прав людини і громадянина та юридичні гарантії прав громадян, а також дозволяє класифікувати гарантії прав людини*



і громадянина; системно-структурний метод, за допомогою якого з'ясовано місце юридичних гарантій в системі гарантій прав людини і громадянина; семантичний метод дозволив надати визначення таким поняттям, як «гарантії», «юридичні гарантії».

Автор дійшла наступних висновків: 1) гарантії є важливим засобом захисту прав і свобод людини і громадянина під якими розуміють систему норм, принципів та вимог, що покликані забезпечити дотримання прав, свобод та інтересів кожного; 2) юридичні гарантії політичних прав громадян – це сукупність спеціальних правових норм, механізмів та процедур, які забезпечують реалізацію, охорону та захист політичних прав громадян, а також попередження та відновлення порушених політичних прав громадян; 3) до юридичних гарантій політичних прав громадянина слід віднести, серед іншого, норми та принципи Конституції України та чинного законодавства України, які містять гарантії або є гарантіями, а також юридичні обов'язки та юридичну відповідальність; 4) головною інституційною юридичною гарантією політичних прав громадян є право на захист у суді, закріплене у статті 55 Конституції України.

**Ключові слова:** гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина, юридичні гарантії прав людини, юридичні гарантії політичних прав громадян, судовий захист.

**Fokina A. Legal guarantees of political rights of Ukrainian citizens: theoretical approaches to understanding**

*The article highlights different positions of scholars on the understanding of guarantees of constitutional human and civil rights and freedoms, their classification, including the analysis of legal*

*guarantees of political rights of Ukrainian citizens.*

*The purpose of the work is to provide a general overview of theoretical approaches to understanding guarantees of human and civil rights in the national literature; to study legal guarantees as a type of guarantees of human and civil rights; and to analyse legal guarantees of political rights of citizens.*

*The scientific novelty of this article is the study of theoretical approaches to understanding legal guarantees of political rights of citizens.*

*The research methodology consists of: a formal and logical method, which consists in considering the categories of guarantees of human and civil rights and legal guarantees of citizens' rights, and also allows classifying guarantees of human and civil rights; a systemic and structural method, which helps to clarify the place of legal guarantees in the system of guarantees of human and civil rights; a semantic method allowed defining such concepts as "guarantees" and "legal guarantees".*

*The author comes to the following conclusions: 1) guarantees are an important means of protecting human and civil rights and freedoms, which are understood as a system of norms, principles and requirements designed to ensure respect for the rights, freedoms and interests of everyone; 2) legal guarantees of political rights of citizens are a set of special legal norms, mechanisms and procedures which ensure the implementation, protection and defence of political rights of citizens, as well as prevention and restoration of violated political rights of citizens; 3) legal guarantees of political rights of a citizen include, inter alia, norms and principles of the Constitution of Ukraine and current legislation of Ukraine that contain guarantees or are guarantees, as well as legal*



*obligations and legal liability; 4) The main institutional legal guarantee of the political rights of citizens is the right to defence in court, enshrined in Article 55 of the Constitution of Ukraine.*

**Key words:** guarantees of constitutional rights and freedoms of man and citizen, legal guarantees of human rights, legal guarantees of political rights of citizens, judicial defence.

**Література**

1. Конституційне право України: курс лекцій / Р. Я. Демків. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 332 с.

2. Малихіна Я. А. Юридичні гарантії за трудовим законодавством України // Форум права. 2007. № 2. С. 133-138. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07mjatzu.pdf> (дата звернення: 26.09.2023).

3. Теорія держави і права : навч. посіб. / С. К. Бостан, С. Д. Гусарев, Н. М. Пархоменко та ін. К. : ВЦ «Академія», 2013. 348 с.

4. Новіцький В. В. Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... док. філос. : 081 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, НАН України. Київ, 2021. 255 с.

5. Жиляєв Б. І., Баранов О. А. Інформаційні права людини і громадянина та їх гарантії. Моральні основи права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 16 груд. 2010 р. Івано-Франківськ : Надвірна ЗАТ «Надвірнянська друкарня». 2010. С. 205-214.

6. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко та ін. ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Ін Юре, 1997. 52 с.

7. Пайда Ю. Ю. Визначення юридичних гарантій як елемент захисту прав людини. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 2. С. 50-54.

8. Корнієнко-Зенкова Н. М. Конституційне право людини знати свої права та обов'язки в Україні : питання теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, НАН України. Київ, 2019. 240 с.

9. Бородін І. Л., Близнюков І. Г. Юридичні гарантії прав людини і громадянина в Україні. Юридичний вісник. 2020. № 4(57). С. 34-40.

10. Конституційне право : підручник / Барабаш Ю. Г. та ін. ; за ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.

11. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. URL: [http://www.ebk.net.ua/Book/law/zauchuk\\_tdr/part1/203.htm](http://www.ebk.net.ua/Book/law/zauchuk_tdr/part1/203.htm) (дата звернення: 29.09.2023).

12. Білозьоров Є. В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні : реалії та проблеми. Наука і практика. 2009. № 8(107). С. 26-30.

13. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 3. С. 3-5.

14. Пархоменко Н. М. Гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина : проблеми сутності і змісту. Правова держава: Щорічник наукових праць. 2010. Вип. 21. С. 130-137.

15. Настільна книга громадянина / С. С. Чернявський, К. Б. Левченко, Б. В. Калиновський та ін.; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2019. 938 с.

16. Заворотченко Т. М. Гарантії реалізації конституційних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні. Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 95-99.

17. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (в редакції від 01.01.2020). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

